

Vasile MELNIC

MIJLOACE DE FORMARE A TERMINOLOGIEI CLINICE (MEDICALE) ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Știința medicală a luat naștere în Grecia, iar fondatorul ei a fost eminentul medic al antichității Hipocrate din Cos (460-370 î. Hr.), care a creat un sistem important de funcționare a terminologiei medicale grecești, sistem dezvoltat ulterior la școala de medicină din Alexandria (Egipt), unde s-au studiat structura corpului uman și denumirile părților lui alcătuitoare. Inițiatorul și fondatorul anatomiei descriptive este considerat Gerofil (sec. IV î. Hr.).

Un rol deosebit în studierea și cultivarea terminologiei medicale în limba latină l-a avut savantul enciclopedist latin Aulus Cornelius Celsus (finele sec. I î. Hr.), care a scris o lucrare din 8 cărți **Despre medicină (De medicina)**. Un aport remarcabil în constituirea terminologiei medicale (anatomice, fiziologice, dietetice) îi revine medicului și filozofului antic Claudius Galenus, care a semnat peste 500 de lucrări. Preparatele Galen sînt cunoscute și astăzi.

În dezvoltarea și stabilirea terminologiei medicale (inclusiv a celei clinice) o contribuție considerabilă au avut-o savanții medici arabi, în special renumitul medic Ibn Sina (Avicenna – 980-1037), în ale cărui lucrări, traduse în latină, se fixează o serie de termeni medicali: anatomici, clinici, referitor la structura corpului uman, denumiri de medicamente etc. Cunoscutul anatomist belgian Andreas sau Vesal (Vesalius) (1514-1564) a fost un mare reformator al anatomiei, scriind o lucrare capitală în latină **De humani corporis fabrica (Despre structura corpului uman)**

editată în 1543. Prin această carte se promovează în practică terminologia medicală latină.

Prin urmare, medicina, ca știință despre viața și sănătatea omului, pe parcursul timpului și-a însușit și o terminologie adecvată. În virtutea evoluției sale istorice, aceasta este formată de diferite limbi, fiind în principiu *polilingvală*. Astfel, terminologia contemporană este un produs secular, cu un aspect internațional, avîndu-și izvorul în medicina antichității.

Terminologia medicală include în sistemul său următoarele compartimente: *anatomic-histologic, clinic și farmaceutic*.

În cele ce urmează, ne vom referi la terminologia clinică. Aceasta este în mare parte de origine greacă (90%) și include un sistem al denumirilor unor procese fiziologice; de maladii (boli) și sindroame (semne, simptome, leziuni); metode diagnostice și de tratament etc. Terminologia clinică este atestată la denumirea:

1) unor boli interne și pediatrice (*acromegalie, anemie, angiocolită, bronșită, cardioscleroză, diabet, distrofie, endocardită, glicozurie, icter, miopatie, nefrită (acută), oscilografie, pilorospasm, uremie, stenocardie* etc.);

2) boli infecțioase (*antrax, apirexie, bruceloză, hepatită, malarie, meningită, stafilococ, variolă* etc.);

3) termeni clinici în chirurgie (*abces, adenom, traumă, apendic-tomie, bronhoscopie, cistadenom, amputație, fibrom, fisură, fractură, gangrenă, gastrotomie, infiltrat, operație, flebită, rectoscopie, tromboflebită* etc.);

4) termeni clinici în ginecologie și obstetrică (*avort, ovariectomie, bulb, climax, colpită, colpotomie, cistom, endometrită, eroziune, hemato-colpos, histerotomie, menstruație, menopauză, menoragie, morulă, piometrie, retenție, sterilitate, vulvo-vaginită* etc.);

5) termeni clinici cu referire la bolile de nervi (neurologie) (*abazie, analgezie, afație, apoplexie, artropatie, bradichinezie, cefalalgie, convulsie, disartrie, encefalită, hemi-*

anestezie, hipochinezie, monoplegie, neurocitom, neurită, paralizie, paraplegie, scleroză etc.);

6) termeni din psihiatrie: *abulie, afect, agorafobie, alexie, apatie, bradifrenie, cleptomanie, debilitate, delir, depresie, dipsomanie, emoție, euforie, isterie, iatrogenie, infantilism, melancolie, microcefalie, oligofagie, palilalie, psihoză, schizofrenie, temperament, psihanaliză* etc.;

7) boli de ochi (oftalmice): *ambliopie, angiopatie (retinei), afachie, cataractă, convergență, cornee, dacrioadenită, diplopie, glaucom, hemiopie, hidroftalmie, cheratită, miopie, oftalmoscopie, trahom* ș.a.;

8) termeni din otorinolaringologie: *amigdalită, anghină, amigdală, cerumen, frontită, faringită, rinologie, tonzilită, timpanită, surditate, trahee, uvulită, vomer* etc.;

9) termeni din urologie: *anurie, atonia prostatei, aplazia rinichiului, colică renală, cistalgie, cistectomie, cistită, cistom, disurie, hematurie, scrot, hipernefrom, nefroptoza, piurie, prostatită, uretoscopie* etc.;

10) termeni clinici din domeniul bolilor venerice și de piele: *scabie, dermatită, dermatom, foliculită, gonoree, herpes, micoză, poliadenită, sifilis (lues), prurit, piodermis, rozeolă* etc.

Termenii clinici prezenți în diferitele domenii medicale pot fi: a) termeni formați dintr-un singur cuvânt, termeni simpli (substantiv, adjectiv): *inimă, venă, nerv, gastric, hernie, cutanat, tromb, fisură, icter* etc.; b) îmbinări de cuvinte care se prezintă ca o sintagmă formată din mai multe substantive și adjective: *baza plămînului, colică renală* etc.; c) productive – formate de la termenii și cuvintele simple prin atașarea la rădăcinile lor a unor elemente de compunere, elemente terminologice grecești sau latinești – prefixe și sufixe (afixe): *hipo, hidr, sub, scop(ie), tom(ie), peri* – elemente care modifică sensul acestor cuvinte (termeni) productive: *hipodermie, subcutanat, gastroscopie, rinotomie* etc. Astfel de termeni clinici sînt, de fapt, termeni compuși, formați prin îmbinarea mai multor rădăcini. Așa, de exemplu, termenul *nefrolitotomie* e alcătuit din trei rădăcini grecești: *nefr* (< nephros)

„rinichi”, *lit* (< lithos) „piatră, calculi”, *tom(ie)* (< tomia) „disecare, disecție”, adică „disecarea rinichiului pentru eliminarea calculilor”; termenul clinic *gastroenterostomie* are în componența sa trei rădăcini grecești: *gastr(er)* „stomac”, *enter(on)* „intestin”, *ston(ia)* „fistulă”.

Sistemul elementelor terminologice clinice greco-latine include sute de termeni standardizați, uniformizați și reglementați care funcționează în multe țări, formînd astfel un strat terminologic internațional: anatomie, terapie, chirurgie, stomatologie, hematologie, histologie, microbiologie, endocrinologie etc.

Termenii clinici românești, creați pe baza ET (elementelor terminologice) greco-latine, nu sînt formați pe teren românesc și, la drept vorbind, terminologia clinică românească este latină numai prin grafie și gramatică. Fondul ei lexical de bază și morfologic își are originea mai cu seamă în limba greacă. Firește, studierea mijloacelor de formare a termenilor clinici presupune neapărat și *etimologizarea* lor generală, fie numai în sensul acceptării sau respingerii unor explicații date.

În literatura de specialitate sînt stabilite peste 300 de elemente terminologice finale greco-latine care depind de etimonomul lor general.

Pentru înțelegerea celor spuse e necesar să invocăm cele mai frecvente ET:

a) *finale*, ce participă la formarea terminologiei clinice în limba română:

-*emia* (se referă la sînge) – *uremie* „prezența sîngelui în urină”; -*ectomie* (înlăturarea chirurgicală a unui organ) – *tonsilectomie*; -*tomia* (disecarea operatoare) – *gastrotomie*; -*terapie* (tratate) – *helioterapie* „tratate cu raze solare”; -*algie* (durere) – *gastralgie*; -*ectazie* (dilatare patologică) – *flebectazie* „dilatarea venelor”; -*patie* (îmbolnăvire, durere) – *rinopatie*; -*logie* (învățătură, știință) – *histologie, micrologie*; -*pexie* (fixare) – *cistopexie*; -*fagie* (dereglare la înghițire) – *disfagie*; -*fobie* (frică) – *hidrofobie*; -*scopie* (examinare cu ajutorul diferitor aparate medicale) –

oftalmoscopie; *-plegie* (paralizarea unui organ) – *monoplegie*; *-metrie* (măsurare) – *audiometrie*; *-anestezie* (măsurarea sensibilității tactile) – *anesteziologie*; *-urie* (dereglarea urinării) – *hematurie*.

b) *inițiale* (sau prepozitive), ce se plasează înaintea cuvântului respectiv (ca prefixe). Cele mai frecvente sînt:

a-, *an-* (indică o negație, lipsă) – *amnezie*; *ante-* (înainte, în față, anterior) – *antebraț*; *anti-* (împotriva, contra) – *antiseptic*; *tahi-* (accelerare, grăbire, repede) – *tahicardie*; *bradi-* (încetinire, întârziere, târăgănare) – *bradifazie*; *endo-* (intern) – *endocrinologie*; *dis-* (dereglare) – *distonie*; *hiper-*, *super-* (mai sus de normă) – *hipertonie*; *hipo-*, *sub-* (mai jos de normă) – *hipotonie*; *hemi-*, *semi-* (jumătate) – *hemiplegie*; *ecto-*, *ex(o)* (afară de, dincolo de, extern) – *ectodermă*; *par(a)* (aproape, lîngă) – *paracolită*; *peri-* (în apropiere, în jur) – *pericardită*; *sim-*, *sin-* (cu, împreună) – *simbioză*; *re-* (repetare, reluare) – *reanimare* etc.

În afară de ET *finale* și *inițiale*, sînt utilizate (deși mai rar) și unele sufixe care au anumite sensuri logice și semantice concrete. Astfel sufixul grecesc *it(ă)* (<*itis*) formează astăzi în limba română un microsistem de termeni ce indică boli inflamatoare, care afectează diferite organe: *encefalită*, *otită*, *glosită*, *faringită*, *nefrită* etc.

Anumite tumori ale corpului uman, alcătuiind un microsistem de termeni clinici, au denumiri formate cu sufixul *-om(a)* (< *oma*): *lipom*, *adenom*, *glaucom*, *cistom*, *nefrom*, *dermatom*, *sifilom*, *osteom* etc. Starea patologică, procesul respectiv și rezultatul lui sînt prezentate cu ajutorul sufixului *-oz(ă)* (< *os(is)*): *cardiostenoză*, *dermatoză*, *scleroză*, *necroză*, *cardioscleroză*, *arteroscleroză*, *nevroză*, *mioză* etc.

Firește, la formarea termenilor clinici sînt utilizate și alte sufixe: *-ism* (stare bolnăvicioasă permanentă) – *peritonism*, *infantilism*; *-ul* – furuncul; *-ol* – *variolă*; *-ar* (referitor la ceva) – *vulgar*, *lupus vulgar* (sau *lupus tuberculos*) „o tuberculoză cutanată avînd ca leziune tipică lipomul cu

cicatrice trofice, mai des la față”; *-al* (referitor la ceva) – *diabet renal*; *-ic* (referitor la ceva) – (*stare*) *epileptică*, *epidemică*, *alergică*, (*sindrom*) *nefritic* etc.; *-in* (referitor la ceva) – (*graviditate*) *extrauterină* etc.

După cum se poate constata, un rol important revine *substantivului* și, de asemenea, conținutului semantic și funcțional al elementului terminologic. În terminologia clinică latină, moștenită și în limba română, pe primul plan apare structura morfemică, adică elementul morfologic (afix, desinență, alternanța fonetică, cuvînt auxiliar etc.) și nu e prezent așa-numitul verb liber.

O modalitate specifică de formare a termenilor clinici compuși este îmbinarea a două sau a mai multor rădăcini ori cuvinte (grecești și latinești), unite cu ajutorul vocalei *o* sau fără ea: *otorinolaringologie*, *gastroscopie*, *herniotomie* sau *tonzilectomie*, *tahicardie* (fără vocala *o*).

Unii termeni clinici au ajuns niște metafore, avînd la bază sensuri figurate, asocieri de formă. Termenul *cancer*, utilizat în limba română și cu sinonimul *rac* (*karkinos* – în greacă), s-a constituit prin analogie exterioară cu *cancerul (racul)* netratat al glandei mamare la femei. Menționăm că terminologia clinică este destul de constructivă și trăsăturile ei structurale permit a însuși corect și exact semnificațiile și sensurile elementelor terminologice. Așa, de exemplu, dacă maladia are la bază procesul inflamator general, denumirea se termină în *-it(ă)*: *gastrită*, *hepatită*, *otită* etc.; dacă procesul inflamator atacă învelișul, membrana unui organ, termenul utilizat are ET inițial *peri-*: *perihepatită*; dacă inflamația afectează mijlocul unui organ, termenul clinic este însoțit de prefixul *endo-*: *endometrită*; dacă inflamația afectează țesutul unui organ, termenul are înainte prefixul *para-*: *paranebrită* etc.

Termenul „operație cezariană” (*sectio caesarea*) se etimologizează din latinescul Caesar, titlu ce se dădea împăraților romani. Adjectivul *caesarea* vine de la verbul latin *caedere* (*caedo*, *cecid*, *caesum*, *caedere*) – „a

tăia, a doborî, a diseca, a spinteca”, iar cuvîntul *sectio* însemna tot „tăiere, disecare”, ceea ce creează o tautologie nu prea înțeleasă – „disecție, doborîrea tăieturii”, rezultînd un nonsens. E știut însă că romanii înțelegeau prin cuvîntul *caedere* un omor, astfel că nu putem admite ca ei să fi folosit acest cuvînt și pentru salvarea copilului. Apariția cuvîntului *caesar* (*caesar*) își găsește explicația în cunoscuta legendă potrivit căreia marele conducător de oști Iulius Cezar a apărut pe lume datorită unei asemenea operații. Deci termenul *sectio caesarea* (operația cezariană) e considerat unul istoric.

Pentru stabilirea specificului terminologic e necesar să se țină cont de următoarele principii: *actualitatea termenului*, *utilitatea (oportunitatea)* lui și *analogia*.

Principiul actualității are în vedere productivitatea anumitor mijloace și elemente de compunere care redau sensuri concrete. Din acest punct de vedere ET finale și inițiale sînt destul de ilustrative: -scopia, -terapia, -ectomia, -tomia, hidr-, hipo- etc. (*bronhoscopie*, *rinoscopie*, *radioterapie*, *hidroterapie*, *fizioterapie*, *nefrectomie*, *tonsilectomie*, *hipotomie*, *hipertensiune* etc.). Conform principiului utilizării, al oportunității la formarea termenilor clinici se aplică și anumite modele optime, expresive semantic și economice. E vorba de abrevieri: ACG (angiocardiografia), CMC (comisia medicală consultativă), ORL (otorinolaringologie), ECG (electrocardiogramă) etc. Principiul analogiei este aplicat atunci cînd se face o distincție netă între diferite funcții ale limbii. Literatura artistică, de exemplu, cere ca mijloacele expresive (un epitet, o metaforă, o expresie înaripată, o imagine poetică) să nu se repete. În limbajul științific, analogia, repetarea analogiei joacă un rol important. De exemplu, pe baza analogiei s-au creat mulți termeni de tipul: *laser*, *maser*, *autobuz*, *televizor*, *melană* etc.

Prin urmare, orice denumire, termen are o istorie, iar mijloacele de comunicare, scrie academicianul Nicolae Corlăteanu, prin limbă pot fi explicate la luminile istoriei, trecute prin luminșurile culturii (**Încadrarea**

lingvistică în realitățile europene, Chișinău, 2001, pag. 6).

După cum s-a constatat, majoritatea termenilor medicali clinici își au originea în limbile clasice – greacă și latină. Originea cuvintelor și termenilor medicali clinici și anatomici prezintă un interes cognitiv și instructiv. Fiecare termen comportă un anumit conținut semantic, comunică diferite informații despre modalitățile de diagnosticare și tratament, indică efectul administrării preparatelor medicamentoase etc.

Terminologia clinică contribuie și la cunoașterea istoriei, a culturii medicale. În practica medicală are un rol excepțional și *cultura vorbirii clinice*, utilizarea limbii literare, a terminologiei adecvate românești (franceze, engleze, rusești etc.). Cunoșcînd elementele terminologice (ET) – finale și inițiale greco-latine, rădăcinile cuvintelor compuse, prefixele și sufixele cele mai frecvente, medicii, studenții de la facultățile de specialitate, rezidenții etc. vor putea însuși mai ușor bogăția terminologiei clinice.

REFERIRI BIBLIOGRAFICE:

1. H. Mihăiescu. **Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman**, București, 1960.
2. A. Mazur, S. Zănoagă. **Scurt dicționar explicativ de termeni clinici**, Chișinău, 1961.
3. Nicolae Corlăteanu. **Issledovanie narodnoi latini i ee otnoşenie s romanskimi iazikami**, Moscova, 1974.
4. Valeriu Rusu. **Mic dicționar medical**, vol. I, II, Iași, 1983.
5. **Lingua Latina**. Manual pentru instituțiile de învățămînt superior. Coordonator Anatol Ciobanu, profesor universitar, Chișinău, 1996.
6. Nicolae Corlăteanu. **Încadrarea lingvistică în realitățile europene**, Chișinău, 2001.
7. Vasile Melnic. **Terminologia clinică în limba latină**, Chișinău, 2002.
8. G. Guțu. **Dicționar latin-român**, București, 1983.
9. Radu Iftimovici. **Istoria medicinei**, București, 1995.
10. Horia C. Matei. **Enciclopedia antichității**, București, 1995.